# RĂSPUNDEREA JURIDICĂ – MODALITATE SOCIAL-JURIDICĂ A REALIZĂRII DREPTULUI

*Alexandru CUZNEŢOV,*
*doctor în drept, USM*

Necesitatea examinării răspunderii juridice, în calitate de una dintre modalităţile realizării dreptului, îşi are explicaţia în cele ce urmează.

În primul rând, până nu demult, definiţiile date răspunderii juridice, ca măsură a impunerii statale, aplicabilă pentru săvârşirea delictelor şi legată de condamnarea vinovatului şi apariţia lipsurilor cu caracter personal, patrimonial sau organizaţional, nu satisfăceau cerinţele dezvoltării teoriei dreptului şi practicii juridice. Nu este întâmplător faptul că, în ultimii ani, paralel cu răspunderea cu caracter administrativ, civil, disciplinar, penal se analizau problemele răspunderii procesuale (concepţia negativă)[1].

În al doilea rând, sub influenţa filosofiei şi teoriei generale a dreptului se înaintează propuneri privind formarea teoriei generale a răspunderii (concepţia pozitivă). Esenţa teoriei generale a răspunderii constă în introducerea în răspunderea juridică nu doar a răspunderii „negative" (retrospective) ca urmare a delictelor, dar şi a răspunderii „pozitive" (morale) – ca reliefare a stării interne a individului, a atitudinii lui faţă de societate, stat, colectiv, a comportamentului personal, conştiinţei etc.[2]. Astfel, asupra conştiinţei juridice a individului exercită influenţă nu atât sancţiunile normelor juridice, cât atitudinea oamenilor faţă de modul în care el îşi execută obligaţiile sale. În comparaţie cu răspunderea negativă, ce are rol de frânare a comportamentului ilicit al persoanei, tot mai mult influenţează răspunderea pozitivă, adică dezvoltarea rolului activ şi a funcţiilor dreptului. Limitele rolului activ al dreptului se identifică prin specificul dreptului, ca factor subiectiv de dezvoltare socială.

S-a constatat că în limitele răspunderii juridice apar întrebări foarte complicate ale dreptului penal, administrativ, al muncii, antreprenoriatului, civil, legate de mărirea valorii dreptului în statul de drept. După cum remarcă profesorul V.N. Kudreavţev, acest proces este firesc, deoarece schimbările din viaţa socială necesită derularea proceselor sociale într-o oarecare ordine[3].

În particular, ridicarea rolului răspunderii juridice se remarcă în extinderea acţiunii dreptului, consolidarea rolului legii şi aprofundarea conţinutului umanist, etic etc. al dreptului, în mărirea importanţei culturii juridice. Ea este direcţionată spre eliminarea haosului din viaţa oamenilor, exercitarea controlului etc. asupra unor indivizi sau a unor grupuri de indivizi[4].

Practica creării dreptului demonstrează că dezvoltarea răspunderii juridice, ca un regulator social, se bazează pe statutul iniţial privind coraportul dintre economie şi drept, politică şi drept, morală şi drept. Suntem de acord cu faptul că răspunderea juridică, prin consecinţe, se deosebeşte de răspunderea morală (socială). Dar este incorect a nega necesitatea unificării moralei şi a dreptului în răspunderea juridică, doar numai pentru aceea că asemenea generalizare lipseşte în literatura de specialitate.

În teoria generală a dreptului, aspectele şi baza răspunderii juridice sunt elaborate în corespundere cu comportamentul legal al individului[5]. Aceasta ne este destul de clar, deoarece întrebarea privind rolul conştiinţei juridice în realizarea (înfăptuirea) dreptului reprezintă, în esenţă, întrebarea privind activitatea (comportamentul) omului în sfera juridică[6]. Căutarea modalităţilor de formare a comportamentului legal, ca o evidenţiere a răspunderii pozitive, ajută în mare măsură la efectuarea cercetărilor sociologice privind conştiinţa juridică a personalităţii.

Deoarece toate aspectele răspunderii juridice au un fundament concret, este necesar a defini noţiunea de răspundere.

Astfel, profesorul V.P. Tugarinov consideră că „...răspunderea se exprimă în recunoaşterea de către personalitate a obligaţiilor faţă de societate"[7]. Profesorii P.I. Kosolapov şi V.S. Markov tratează răspunderea ca o necesitate dictată de condiţiile

obiective, legi, creată într-o situaţie sau alta, sau ca obligativitate a adoptării unor astfel de hotărâri, în care concomitent să fie expuse scopurile, interesele oamenilor, grupurilor, sau care ar indica valori ce ar exprima interesele lor. Ei afirmă că „...răspunderea prezintă în sine unicitatea obiectivă şi subiectivă. Ea reprezintă măsura activităţii subiective direcţionate spre un obiect oarecare al acesteia. Conţinutul răspunderii se unifică, corespunzând, sau invers, fiind în contradicţie unul cu altul”[8]. În aşa fel, răspunderea este înlocuită cu noţiunea de simţul responsabilităţii, obligativitate.

În ştiinţa juridică, noţiunea de *răspundere* are două semnificaţii. În sens pozitiv (larg), sub noţiunea de *răspundere juridică* se înţelege obligaţia generală a membrului societăţii de a îndeplini exact şi conştient regulile de comportare stabilite de lege. În sens negativ (restrâns), răspunderea juridică presupune acele urmări nefavorabile concrete şi lipsuri ce apar pentru persoana care a încălcat norma juridică. După părerea profesorului V.G. Smirnov, în primul sens „răspunderea este, întâi de toate, conştientizarea obligaţiilor omului faţă de societate şi stat, conştientizarea caracterului şi aspectelor legăturilor, în care acesta trăieşte şi activează”[9].

Analogic menţionează şi profesorul M.D. Şargorodskii că „...transferul noţiunii de răspundere în sfera obligaţională, unde aceasta este interpretată nu ca o realitate obiectivă juridică, dar ca un „proces psihologic specific”, lipseşte această noţiune de conţinut juridic şi duce la aceea că, în cazul lipsei unei asemenea „conştiinţe”, nu există răspundere, adică răspunderea îşi pierde conţinutul social (dacă e să ne abatem de la determinarea sociologică a însăşi conştiinţei)”[10].

În sens larg, noţiunea de răspundere trebuie să se dezvolte, deoarece răspunderea se află în strânsă legătură cu obligaţiile. Dar obligaţiile, ca măsură a comportamentului necesar şi obligativitate morală, sunt evidenţiate atât de normele juridice, cât şi de normele morale. De aceea, vorbim despre încălcarea normelor juridice, ceea ce concomitent înseamnă şi încălcarea normelor morale. Pentru delimitarea infracţiunilor şi delictelor (faptelor), este necesar a examina şi fundamentul răspunderii juridice.

În literatura de specialitate se atestă sensul dublu al noţiunii „baza răspunderii juridice” – baza juridică (legea, contractul) şi baza faptică (faptul juridic ce duce la apariţia răspunderii). Statutul iniţial, general-teoretic, considerând că baza răspunderii reprezintă faptul juridic, are o importanţă primordială pentru analiza concretă a fundamentului răspunderii şi, cum remarcă profesorul S.S. Alexeev, în multe poate fi identificat şi caracterul discuţiilor privind fundamentul răspunderii[11]. Dar cu ajutorul numai al trimiterii la actul juridic nu este posibil a rezolva problema. Ea nu poate aduce claritate în întrebarea, de exemplu, de ce unele şi aceleaşi împrejurări în unele situaţii sunt recunoscute ca fapte juridice, iar în altele – ca răspundere contractuală[12].

De aceea, alături de faptele juridice este raţională determinarea responsabilităţii pentru comportament, fără de care orice teorie îşi pierde importanţa practică. Normele juridice reglementează diferite laturi ale raporturilor juridice, în legătură cu care fapt şi cercetarea teoretică a fundamentului responsabilităţii, în diferite ramuri ale ştiinţei juridice, se orientează pe căi diferite. Dreptul penal „nemijlocit nu reglementează raporturi juridice, în care se formează anumite bunuri sau se satisfac anumite necesităţi ale oamenilor”, ci ocroteşte relaţiile de infracţiuni[13]. De aici, în ştiinţa dreptului penal infracţiunile sunt analizate în legătură indispensabilă cu comportamentul însuşi al subiectului care a săvârşit infracţiunea.

La soluţionarea întrebării privind responsabilitatea juridică o importanţă deosebită are existenţa în acţiunile individului a componenţelor infracţionale. Conţinutul lui ca fapt juridic, în esenţă, se dă ca semnele părţii subiective şi obiective. Obiectul comportamentului ilegal reprezintă raporturile juridice ocrotite de stat, iar subiectul infracţiunii este persoana care a săvârşit actul ilegal.

Răspunderea juridică se caracterizează prin semne distincte cum ar fi:

a) *legătura indispensabilă cu coerciţia statală*. Aceasta reprezintă unul dintre aspectele impunerii statale. În baza faptului delictului apar un şir de raporturi între organele statale şi delincvent: se identifică măsura impunerii statale asupra delincventului, această măsură fiind realizată etc. Dar în forma răspunderii se evidenţiază nu oricare impunere din partea statului, dar numai aceea care aduce pentru delincvent apariţia unor lipsuri cu caracter personal (privaţiunea de libertate), patrimonial (amenda, confiscarea proprietăţii) sau de caracter organizaţional (de exemplu, transferarea

la o muncă mai puţin plătită în procesul sancţiunii disciplinare);

b) *baza ei faptică poate fi numai delictul*, adică actul unui asemenea comportament, ce reprezintă în sine unicitatea internă (conştiinţa sau voinţa individului) şi externă (acţiunea). Aceasta semnifică că subiect al răspunderii juridice poate deveni orice persoană, vinovată de încălcarea dispoziţiilor juridice;

c) *legătura cu condamnarea statală şi socială a comportamentului delincventului* caracterizează conţinutul răspunderii juridice şi subliniază specificul ei, ca un mijloc de acţiune asupra delincventului.

Profesorul D.Baltaga defineşte răspundea juridică drepr o categorie prin care este desemnată obligaţia subiectului de drept responsabil de a suporta consecinţele nerespectării unei norme juridice în vigoare în vederea restabilirii ordinii de drept în societate. Formulând această definiţie, pe care o susţinem şi noi, D.Baltaga evidenţiază o seamă de semnificaţii ale răspunderii juridice: 1) este un raport de constrângere în urma încălcării unei norme juridice; 2) esenţa ei constă în obligaţia de a suporta efectele juridice ale faptei ilicite (repararea prejudiciului, pedeapsa în cazul răspunderii penale, privaţiunea în dreptul administrativ) şi nu suportarea propriu-zisă a consecinţelor; 3) este expresia specifică a responsabilităţii juridice potrivit căreia fiecare individ trebuie să-şi asume şi să suporte consecinţele faptelor sale; 4) este consecinţa săvârşirii faptei ilicite, iar responsabilitatea e premisă a faptei ilicite, fiindcă în lipsa ei nu există vinovăţia juridică[14].

În literatura de specialitate s-a consolidat opinia că răspunderea nu reprezintă în sine o sancţiune, o aplicare a normelor juridice, ci răbdarea acestor aplicări, executarea obligaţiilor sub impunere[15]. Aceasta înseamnă că responsabilitatea este un rezultat al aplicării şi scopul ei. De exemplu, forma de bază a răspunderii penale reprezintă aplicarea pedepsei.

Individul poartă răspundere juridică faţă de organele de stat. În acelaşi timp, răspunderea juridică se evidenţiază în calitate de impunere statală şi după conţinut, şi după formă. Dar în realizarea răspunderii juridice poate fi şi ceva specific. În primul rând, este posibilă executarea benevolă a obligaţiilor legate de restabilirea dreptului încălcat (reparaţia prejudiciului cauzat ce se efectuează pe seama delincventului etc.). În al doilea rând, pe măsura dezvoltării societăţii civile are loc consolidarea unicităţii reacţiei sociale şi statale faţă de delict. De aici, aplicarea normelor juridice şi a sancţiunilor aflate în componenţa lor devine tot mai mult o grijă nu doar a organelor speciale statale, dar şi a societăţii civile. În al treilea rând, diferite aspecte ale răspunderii juridice pot fi înfăptuite în una şi aceeaşi formă (de exemplu, în ordinea judiciară se realizează şi răspunderea penală şi cea civilă). În acelaşi timp, acelaşi aspect al răspunderii juridice poate avea diferite forme de înfăptuire (de exemplu, răspunderea civilă se realizează în ordinea judecătorească, administrativă). În al patrulea rând, într-un stat de drept răspunderea penală, ca o modalitate a răspunderii juridice, se realizează numai de către instanţele de judecată (art.114 Constituţia Republicii Moldova)[16]. În al cincilea rând, fiecărui aspect al delictelor îi corespunde un aspect specific al răspunderii juridice.

Un specific aparte au elementele răspunderii juridice administrative, care îndeplineşte trei funcţii de bază: a) stimulează realizarea drepturilor subiective şi a obligaţiilor; b) avertizează anomaliile în comportamentul participanţilor la contravenţiile administrative; c) asigură restabilirea drepturilor încălcate. Însă, deoarece comportamentul juridic real responsabil al lucrătorilor organelor administrative şi al indivizilor este dependent de nivelul conştiinţei lor juridice, de interesele şi voinţa lor, normele juridice, actele de aplicare a dreptului sunt reglementate prin mijloacele juridice de stimulare, avertizare şi de reprimare, influenţabile asupra participanţilor la raporturile juridice[17].

Mijloacele juridice de avertizare sunt orientate spre organizarea controlului social. Sistemul legislaţiei administrative, după cum remarcă profesorul M.K. Malikov, conţine un şir de acte şi norme ce reglementează procesul formării relaţiilor privind controlul, verificarea, executarea planurilor trasate, monitorizarea în sfera conducerii statale. Aceste mijloace juridice ajută la protejarea ordinii de drept administrative de la abateri şi asigură evidenţierea condiţiilor posibile de perfecţionare a delictelor. Printre mijloacele de avertizare, ce asigură răspunderea în sfera administrării statale, este necesar a evidenţia mecanismul supravegherii administrative. El constă în efectuarea urmăririi nemijlocite, a verificărilor periodice ale înfăptuirii prevederilor juridice de către instituţiile, organizaţiile, persoanele cu funcţie de răspundere[18].

Luând în consideraţie raporturile administrative, atitudinea subiecţilor faţă de executarea obligaţiilor, ea poate fi clasificată ca răspundere benevolă şi forţată. *Răspunderea benevolă* se reglementează de normele organizaţionale şi stimulatoare, de asemenea, de actele de aplicare a lor. Majoritatea persoanelor cu funcţie de răspundere şi din sfera administrării tind să fie executate obligaţiile statale. Fiecare subiect al legăturilor administrativ-juridice se află în relaţii psihologice cu procesul administrării statale. Aici se evidenţiază voinţa, conştiinţa, convingerea personalităţii, care şi identifică starea ei responsabilă. În aceasta se remarcă elementele răspunderii pozitive, deoarece nu impunerea reglementează comportamentul concret al subiecţilor administrării. În majoritatea cazurilor, răspunderea acestor subiecţi se identifică nu datorită temerii faţă de pedepse, ci prin convingere şi voinţă. De aceea, în sfera administrării statale, ca şi în orişicare ramură a activităţii juridice, în prim-plan trebuie să fie înaintate prognozări, regulamente privind educarea, formarea responsabilităţilor faţă de însărcinările înaintate.

Suntem de acord cu afirmaţiile profesorului N.I. Matuzov care susţine că comportamentul responsabil reprezintă un astfel de comportament ce denotă conştientizarea profundă a necesităţii de a urma cerinţele normelor juridice şi morale, de a purta respect faţă de lege, drept şi presupune influenţarea activă asupra desfăşurării evenimentelor, contribuţia la dezvoltarea societăţii etc.

Conform concepţiei privind răspunderea, toate aspectele răspunderii vizează executarea obligaţiilor fie existente până la delict, fie a celor nouapărute în urma delictelor. Ameninţarea prin constrângere, prevăzută în norma juridică, se realizează prin intermediul răspunderii. O a doua caracteristică generală pentru toate aspectele reprezintă condamnarea statală a comportamentului ilegal, a persoanei obligate.

Ar fi posibil a menţiona diferite aspecte ale răspunderii juridice şi morale în cadrul ramurilor de dreptul muncii, antreprenoriatului sau în cadrul altor norme juridice, dar considerăm că analiza de mai sus denată elocvent necesitatea perfecţionării legislaţiei actuale, din punctul de vedere al optimizării la etapa contemporană.

**Referinţe:**


1. Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальная ответственность. – Воронеж, 1984, с.28-75.
2. Маликов М.К. Проблемы реализации права. – Иркутск: Изд. Иркутского ун-та, 1988, с.74.
3. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология. – Москва, 1982, с.85.
4. Алексеев С.С. Общая теория права. – Москва: Изд. «Юрид. литература», 1981, т. 1, с.148-149, 187.
5. Оксамытный В.В. Правомерное поведение личности. – Киев, 1985, с.18, 19.
6. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность. – Москва, 1973, с.246.
7. Тугаринов В.П. Личность и общество. – Москва, 1965, с.52.
8. Косолапов Р., Марков В. Свобода и ответственность. – Москва, 1969, с.63-65.
9. Маликов М.К. Указ.соч., с.76.
10. Ibidem, p.77.
11. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права: Курс лекций. – Свердловск, 1964, с.204.
12. Антимонов Б.С. Основание договорной ответственности социалистических организаций. – Москва, 1962, с.28.
13. Маликов М.К. Указ.соч., с.77.
14. Baltag D. Teoria răspunderii juridice: aspecte doctrinare, metodologice şi practice. Teză de doctor habilitat. Universitatea Liberă Internaţională din Moldova. Facultatea Drept. – Chişinău, 2008. - 292 p.
15. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность. – Москва, 1976, с.85, 86; Самощенко И.С., Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законодательству. – Москва, 1971, с.59, 90.
16. www.parlament.md/legalfoundation/constitution/;
17. Юсупов В.А. Теория административного права. – Москва, 1985, с.108-118.
18. Маликов М.К. Указ.соч., с.79.


*
* * *